

ДЕМОКРАТИЧНИЙ ТРАНЗИТ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ПОЛІТОЛОГІЇ

В статті досліджуються спільні риси та закономірності проходження процесу демократичного транзиту. Виділяються основні критерії для аналізу цього процесу сучасною політологією. Визначаються моделі, форми, напрямки, шляхи становлення демократичного політичного режиму. Виявляються особливості легітимації демократичного політичного режиму в суспільствах транзитивного типу.

Ключові слова: демократичний транзит, критерії аналізу демократичного транзиту, демократизація, консолідація демократії, авторитарний політичний режим, демократичний політичний режим, трансформація політичних режимів, легітимація, легітимність.

Світ ХХІ сторіччя, названий ще Даніелем Беллем епохою роз'єднаності не постає перед нами у вигляді чіткої картини. Нема єдиного плану еволюції політичного режиму, прийнятого для всіх країн. Є країни, які дослідники відносять до розвинених, де основні демократичні інститути, процедури та цінності затвердились. Багато інших країн знаходяться на етапі транзиту одного політичного режиму до іншого. Складнощі прогнозу розвитку таких держав пов'язані зі аксіологічними змінами у свідомості громадянина. Справа не тільки в тому, що віра у традиції, націю та релігію вже не виноситься на перші щаблини у ієрархії цінностей сучасного індивіда, а в тому, що це твердження також стосується і сприйняття демократичного політичного режиму. Попереднє сторіччя забрало з собою той образ демократії, який сприймався як ідеал. У державах транзитивного типу панують настрої розчарування. Коріння цього явища криється у спрощеному розумінні процесу становлення демократії і не усвідомленні суті глибинних процесів, які відбуваються під час трансформації політичних режимів.

Демократичний транзит є одним з найбільш складних об'єктів дослідження в сучасній політології. Транзитологія вважається сьогодні окремим напрямком політичних досліджень. Велика кількість накопичених знань в області дослідження демократичного транзиту надає змогу аналізувати цей процес системно, не прив'язуючись до політичної практики окремої держави. Багато сучасних дослідників демократичного транзиту вже не сприймають його у вигляді хвилеподібного руху на шляху до демократизації суспільства, як цей процес розумівся С.Хантінгтоном та Е.Тоффлером. Справа в тому, що демократичний транзит є явищем динамічним і не можна окремо оцінювати результати демократичних перетворень без аналізу самого процесу. Найвідомішими дослідниками демократичного транзиту є Г.О'Доннел, Ф.Шміттер, Х.Лінц, А.Степан, Дж.Махоні, Р.Снайдер, А.Мельвіль, С.Ларсен, Д.Растоу, А.Пшеворський, Гі Ерме, Дж.Хіглі, Дж.Нельсон, Дж.Розенау, Р.Гюнтер, О.Г.Харитонова та інші. Кожен з вчених аналізував процес демократичного переходу, застосовуючи різні критерії. Отже, мета статті – на підставі узагальнення теоретичних здобутків вище згаданих дослідників підкреслити важливість визначення основних критеріїв аналізу демократичного транзиту в сучасній політології. Що, в свою чергу, дає можливість сприймати процес демократичного транзиту як комплексний і системний. Зосередження уваги не на розмаїтті демократичних переходів у різних регіонах світу, а спільних рисах та закономірностях демократизації є важливим для наукових узагальнень реальних політичних процесів.

Теорія політичного транзиту сформувалася в 80-ті роки ХХ сторіччя і сприймалася спочатку як стан зміни характеристик політичної системи при переході від одного політичного режиму до іншого. Пізніше на світ з'являється поняття демократичного транзиту як стану переходу держави саме від авторитарного політичного режиму до

демократичного. При чому зазначається, що встановлення демократії (консолідація) не є обов'язковим результатом цього процесу.

Поняття демократичного транзиту пов'язане з науковими здобутками таких класиків політичної думки, як С.Хантінгтон та Е.Тоффлер. Саме їм належить розуміння історичного процесу як хвилеподібного руху на шляху до демократизації суспільства. При чому появу цього процесу вони пов'язують з зародженням демократії в США та розповсюдженням американської політики State Building у Європі (час між першою та другою світовими війнами), що виявляє себе у експорті головних цінностей демократії на європейський ґрунт державотворення. Після другої світової війни відбувається повернення цієї хвилі у бік привалювання тоталітарних і авторитарних тенденцій у світі. І остання хвиля демократичного транзиту наростає вже в 1970-ті роки з розповсюдженням демократичних цінностей в Азії, Центральній і Східній Європі [7]. Три хвилі демократичного транзиту в світі визначені.

Пізніше з'являється зовсім нова ідея про появу четвертої хвилі демократизації у праці М.Макфона „Четверта хвиля демократизації і диктатури” (2001 р.). Але процес нарощування цієї хвилі сприймається вже як розповсюдження „європейськості” Заходу на Сході [12, с.7]. Незалежно від того, що ці теорії є породженням глобального ставлення до процесу демократичного транзиту, вони є важливими для політичного аналізу, оскільки сприйняття політичних змін у вигляді циклів та хвиль (нелінійне) допомагає історизації і фіксації цього явища.

Гіперкомплексність явища демократичного транзиту з часом все більше підігрівала інтерес дослідників. В результаті виокремилась теорія про *основні моделі переходу держави* від авторитарного до демократичного політичного режиму:

– структурна модель пояснює трансформацію політичних режимів в результаті зміни якостей самої держави, нації та впливу соціально-економічних, культурних факторів. Д.Растоу зазначає, що єдиною умовою демократії є національне творення, Р.Даль підкреслює важливість суспільних вподобань, Р. Інглхарт – звичок, Р. Роуз – ціннісної підтримки перетворень, Г.Алмонд та С.Верба – громадянської культури [3, с.132-134];

– процедурна модель сприймає демократичний процес як ендегенний, який є результатом політичних рішень, вибором стратегії і тактики ключовими політичними акторами. Представниками такого розуміння є Г.О'Доннел, Ф.Шміттер, Х.Лінц, А.Степан [14, с.13-17];

– інтегративна модель трактує демократичний транзит як такий, що поєднує і структурні, і процедурні зміни (Дж.Махоні, Р.Снайдер) [3, с.136].

Практичною для аналізу процесу політичних змін є застосована А.Мельвілем синтетична модель демократичного транзиту, яка заснована на використанні теорії „воронки причинності”, що була розроблена С.Ларсеном. Цей підхід є більш ґрунтовним, оскільки відображає вплив на процес демократичного транзиту семи рівнів змінних: міжнародної середовища, державо – та націотворюючих, соціально-економічних, соціально-класових, культурно-ціннісних, політичних та індивідуально-психологічних факторів [14, с.22].

Інший критерій для дослідження демократичного транзиту пов'язаний з такою його характеристикою як динамічність, що виявляє себе у визначенні основних *стадій* проходження цього процесу. Д.Растоу, наприклад, виділив такі: перша – фаза підготовки, яка виражається у появі в суспільстві плюралізму думок та поляризації політичних інтересів, друга – фаза прийняття рішень, а саме усвідомлення і сприйняття демократичних правил, третя – закріплення демократичних цінностей, процесів та інститутів [9, с.111-112]. Інший дослідник, А.Пшеворський, сприймає демократичний транзит як рух від лібералізації до демократизації, який має завершитися консолідацією демократії [6, с.153-154]. Г.О'Доннелл, Ф.Шміттер мають схожу точку зору щодо стадій переходу: демократичні перетворення починаються з лібералізації – тобто закріплення громадянської свободи як основної цінності суспільства без зміни владного апарату; далі

розвиток йде у напрямі демократизації, що виражається у становленні демократичних інститутів і завершується процесом ресоціалізації громадян – затвердженням в суспільстві основних демократичних норм та цінностей [16, с.147]. О.Г.Харитонова розподіляє цю точку зору, але останню фазу називає консолідацією демократії. На етапі консолідації демократія сприймається як єдина можлива перспектива, а її цінності безроздільно поділяються громадянами [4, с.201].

Більш загальним є сприйняття демократичного транзиту як руху від ерозії авторитарного політичного режиму до лібералізації, далі до зміцнення інститутів демократії та встановлення неконсолідованої демократії і в результаті завершення цього процесу у вигляді демократичної консолідації. Відомою є також точка зору, що розпочинається процес демократичного транзиту з латентної фази, а після фази конфронтації інтересів, стабілізується і закріплюється в суспільстві. Така розповсюдженість стадіальних теорій тільки підкреслює поступовість процесу демократизації.

Важливим здобутком сучасної політології є аналіз демократичного транзиту з точки зору *форм переходу до демократії*. Дослідник Гі Ерме виявив, що прийти до демократичних перетворень держава може такими шляхами як: демократія «зверху», яка розпочинається з втілення ліберальних реформ елітою (тракується також Дж.Хіглі та Р.Гюнтером як елітистська теорія переходу до демократії) та демократія на основі договору „верхів” та „низів” [15, с.6]. Т.Л.Карл, Ф.Шміттер виокремлюють такі форми демократичного транзиту: 1. „прихід” до демократії шляхом встановлення пакту (Польща, Угорщина); 2. нав’язування (Бразилія); 3. революційний шлях, 4. реформістський (ГДР). При цьому дослідники зазначають, що форма транзиту залежить від типу авторитарного режиму, який був висхідним [12, с.13].

Інше розуміння демократичного транзиту застосував відомий вчений А.Пшеворський. Він розробив основні *альтернативні шляхи процесу становлення демократичного політичного режиму*:

- демократичний режим не затверджується і відбувається повернення до диктатури;
- демократичний режим носить тимчасовий характер;
- демократія затверджується [6, с.92-94].

Зазначені вище критерії до аналізу демократичного транзиту не відображають сам характер еволюційних змін. Дослідити його специфіку можливо тільки проаналізувавши *особливості процесу демократизації*, що на думку Воронова І.О. проявляються у двох глобальних вимірах: політико-владних та людських трансформаціях [4, с.7].

В центрі уваги політологів перебувають особливості процесу демократичного транзиту, які пов’язані зі змінами у сфері „політичного”. Під кутом зору дослідників знаходиться, і аналіз передумов демократичних перетворень, і фактор ефективності їх втілення у реальному політичному житті. Дж.Нельсон зазначав, що „в деяких країнах процес демократизації розпочинається з бажання „низів” і пов’язаний з феноменом „демократії без демократів”, коли становлення демократичного політичного режиму пов’язується з розвитком негативного консенсусу у суспільстві по відношенню до авторитарного політичного режиму” [5, с.152]. В той час як для консолідації демократії необхідним є позитивний консенсус, що має відношення до віри та сприйняття демократичних цінностей суспільством.

Перехідний стан характеризується системною зміною „політичного” [1, с.289]. Дослідники виділяють декілька тенденцій у цих змінах. Загальною особливістю сьогодення у країнах демократичного транзиту є перерозподіл меж політичного між гілками влади, таким чином, що межі компетенції політичних інститутів становляться нечіткими [2, с.289]. Намічаються зміни і у демократичній інфраструктурі: із-за плюралізму еліт з’являється велика кількість „слабких” політичних партій, які не в змозі прийти до консенсусу у виборі політичного курсу. Тому особливістю перехідного стану стає невизначеність результатів політичних перетворень: нема гарантії, що застосування

демократичних процедур призведе до очікуваного результату. Тільки за умов існування монополії на владу політичний курс має чіткий напрямок, але цього можна очікувати тільки за умов диктатури.

Також на початковому етапі становлення демократичного політичного режиму постає проблема: реформи в якій сфері є більш важливими – *економіки чи політики*. Це питання вчені пов'язують з аспектом *ефективності* демократичних перетворень, які на думку Дж.Розенау дуже важко оцінити, так як політична діяльність є результатом „взаємоперетікання політик”. Оскільки демократичний транзит є частиною процесу вестернізації, то еволюціонуючий політичний режим стає конгломератом різних політичних тенденцій. Вчений описує цей процес так: спочатку, держава втрачає статус універсального регулятора політики (для пошуку підтримки у населення демократичні реформи починає зі сфери економіки, а не з політики). В результаті зникає єдиний центр керування, посилюється закритість політичних еліт. Головним недоліком таких еліт стає зосередженість на конкурентних відносинах, а їх самоціллю змагання за контроль над ресурсами [9, с.111-112]. Оскільки такий політичний курс не призводить до становлення демократичного політичного режиму, то для оцінки його ефективності з'являється більш оптимістична теорія подвійного переходу до демократії, успішність якого виражається у поступовому реформуванні і політичної, і економічної сфери одночасно. Тільки завдяки такому поєднанню процес становлення демократичного політичного режиму буде глибинним, а не буде мати вигляд „фасадних” перетворень [10, с.398].

Окрім політико-владних трансформацій, при оцінці демократичного транзиту слід враховувати і інший критерій, а саме *людський вимір* цих перетворень. Саме явище нестабільності при демократичних перетвореннях виникає з причин різких перетворень в усіх сферах суспільства, що деформує політичні інститути, диверсифікує процеси стратотворення в суспільстві, призводить до економічного спаду. Такий стан речей пов'язаний з відсутністю системності у політиці лібералізації, яка стосується взаємовідносин держави і громадянського суспільства.

Для успішної демократизації повинні бути зрушення у відносинах держава – суспільство політичне. Саме в рамках цієї площині трансформаційні процеси в державах в останнє десятиріччя отримали новий ряд характеристик. Цей процес стосується змін у *електоральній поведінці громадян*. Голосування як форма волевиявлення громадян переживає у світі зниження свого значення, оскільки більшого розвитку набувають прямі форми участі громадян у політиці у вигляді петицій, маніфестів, звернень. Таким чином політичні партії стають жертвами апатії.

Усвідомлення визначних особливостей державотворення може дати істинне розуміння суспільства, зміни в якому активізуються якісними змінами. Таким чином таке суспільство стає таким же специфічним як і сама держава [5, с.102].

Феноменом перехідного суспільства стає особлива *транзитивна свідомість*, що виявляє себе у кризі групової ідентичності, аморфності політичних поглядів, поляризації політичних позицій, кризі адаптації, нечіткості уявлень про громадянське суспільство, груповій анклавності, неоднорідності політичної культури, появі феномену маргіналізації, конформізму, розмитому розумінню демократичного майбутнього, загального песимізму, соціокультурної проблеми входження до глобального світопорядку. На думку Р.Дарендорфа, такий стан речей призводить до спокути повернення до авторитаризму. Він визначає, що фрагментація та універсалізація стають основними рисами нової соціальності, деформується політична свідомість представницької демократії, демократичні структури переживають кризу суспільної довіри [15, с.10]. Групова самоідентифікація індивіда набуває мозаїчного характеру. Категорії „народ” та „клас” поступаються місцем уявленню про об'єднання громадян і соціальних груп, чий права повинні бути непорушними, а інтереси при цьому носять тимчасовий характер.

Еволюція в умовах демократичного транзиту носить нелінійний характер, що проявляється в асиметричності усіх сфер політичного і суспільного життя, і є набором

дихотомій (універсальне-приватне, глобальне-локальне, традиційне-інноваційне). Крім того не слід забувати, що транзитивні суспільства перебувають під впливом потужного зовнішнього фактору – *процесу глобалізації*, який робить свій внесок у вигляді стандартизації, інтернаціоналізації виробництва, професіоналізації праці, зміни соціальної ролі родини, винесення на перше місце значення знань та інше. Експорт нових стандартів веде до зіткнення традиційних уявлень і глобального досвіду, громадянина як представника нації і космополіта. Тому критерій успішності пристосування перехідних країн до глобальних процесів теж не слід зневажати.

Більшість дослідників при аналізі процесу проходження демократичного транзиту в кожній окремо взятій країні звертаються до критерію *ефективності*. В цьому сенсі вчені мають спільну думку щодо пов'язаності цього критерію з легітимацією політичного режиму, що трансформується. Аби демократичний транзит для держави не став «болісним» переживанням досвіду, він повинен вносити стабільність у суспільство, що виявляє себе у підтримці політичного курсу та є часовою характеристикою діяльності уряду. Легітимація політичного режиму повинна відбуватися фундаментально і надовго. Влада легітимна, якщо вона стабільна, даний політичний режим підтримується і його цінності визнаються. Тому з статистичної точки зору демократичний політичний режим повинен бути стабільним, а з динамічної – ефективним.

При аналізі перехідного типу режиму і оцінці ефективності його діяльності головні складнощі криються у розгалуженні *меж* між демократичним і авторитарним політичним режимом, оскільки аналізувати треба перемінні величини. І тут, зазначає Р.Арон, дослідження політичних режимів має відбуватися у таких напрямках:

- політичної системи з точку зору особливостей функціонування політичних інституцій;
- соціальної інфраструктури як впливу груп на прийняття політичних рішень;
- ролі цінностей та традицій в процесі політичних перетворень [3, с.21].

Авторитаризм є частиною процесу демократизації, і навіть, якщо демократичний політичний режим успішно встановлюється, то він не обов'язково стане самовідтворюючим. Послаблення демократичного політичного режиму пов'язується з посиленням тих груп, які не визнають легітимності даного уряду. Найчастіше таке повернення до авторитаризму відбувається у разі необхідності застосування жорсткого політичного курсу і швидкого перерозподілу національних ресурсів. Але така політика не має нічого спільного з поняттям справедливості. Чим більше соціальне розуміння поняття „справедливості” відображає устрій у державі, тим більш легітимним воно стає [5, с.120]. І це стосується не тільки формального закріплення у конституції країни міри справедливості, свободи і рівності. Це відчуття повинно бути закріплене на рівні людської свідомості, ніби уряд працює тільки в інтересах своїх громадян. Без такої утопічної складової навряд чи уряди, які заявляють, що стоять на шляху демократичного розвитку, підсилять довіру до себе.

Зацікавленість громадян у політиці можлива тільки за умов політичної участі. Громадяни покладають на результати прийнятих політичних рішень більше надій, коли відчувають свою особисту належність до їх виробки. Слід зазначити, що легітимація політичного режиму є позитивною, якщо прийняті політичні рішення реалізуються в реальному житті. Це найкоротший шлях до підвищення легітимності, який не призводить до поступового розчарування, як це відбувається за умов політики популізму. З цим пов'язано і поняття ефективності (*effectiveness*) політичної влади як ступеню результативності, за яким управлінська мета втілюється в життя [4, с.107].

Легітимація забезпечується підтримкою влади населенням, яке визнає за нею право управляти та підкоряти. Застосування державою монопольного права на насилля повинно співвідноситись з існуючою уявою про справедливість. Оскільки демократією на думку Д.Белла правлять емоції, то для підтримки демократичних перетворень необхідним є пробудження „волі народу”, що не дивлячись на песимізм погляду Макса Вебера у

розумінні втілення демократії як „плебісцитарного вождизму”, являє собою основну задачу демократичного політичного процесу [3, с.102]. Д.Істон зазначав, що підтримка політичного режиму відбувається через такі компоненти як соціальні цінності, норми та принципи [3, с.118]. За М.Вебером цей процес відбувається під час того, коли людина визнає інтереси групи або особи і присвоює собі позиції референтної групи або лідера.

Крім того слід зазначити, що сучасному громадянину притаманна така характеристика як одержимість ідеєю самоздійснення, тобто почуття обов’язку до самого себе [2, с.287]. Розуміння цього надає можливість визначити фактори, які сприяють легітимації демократичного політичного режиму, оскільки вони пов’язані з необхідністю бути зверненими до кожної людини окремо. В цьому разі визнання легітимності влади, використовуючи термінологію М.Вебера, стане „актом ясної волі”.

Легітимність є показником ефективності діяльності уряду, що виражається у поєднанні діяльності різних політичних сил, цілісності морально-духовних критеріїв спільного життя, адекватності суспільним потребам політики правлячої верстви. Часто феномен відсутності соціального вибуху або прояву насилля є лише породженням соціальної апатії, що не може тривати довгий час.

Результатом стає розвиток всеохоплюючої тенденції сучасності, яка виражається в тому, що політичні партії все менше можуть спиратися на постійний електорат і усіма відомими їм заходами вимушені «перевербовувати» громадян [2, с.239]. Ще К.Ясперс зазначав, що тільки та влада може правити безбоязно, яка спирається на волю народу [8, с.172]. Рівень зацікавленості людей у політиці визначається ступенем участі в ній громадян. Підвищення рівня цієї участі повинно співвідноситись з повагою до прав і свобод громадянина та існування реальних механізмів їх здійснення. Тільки за таких умов, громадянин почуває себе захищеним, а влада сприймається як відповідальна. Легітимація політичного режиму в умовах демократичного транзиту є також неможливою без підтримки розвитку системи соціального забезпечення громадян. Політичний курс, який заснований на популізмі та демагогії не зможе утримувати довіру населення довгий час [1, с.132].

В глобальному сенсі, завданням держави, яка шукає підтримки серед громадян, з однієї сторони, є підвищення рівня участі громадян у прийнятті політичних рішень, а, з іншої, правильна політика стримувань і противаг.

Аналіз демократичного транзиту сучасною політологією не може бути ґрунтовним без сприйняття цього процесу у якості динамічного і системного. Тому доречним є розгляд різних критеріїв оцінки цього процесу через виявлення різних підходів до історизації, моделей, стадій, форм переходу до демократичного політичного режиму, альтернативних шляхів його становлення, особливостей проходження цього процесу у сфері економіки і політики, оцінки за критерієм ефективності, врахуванням людського фактору і навіть впливу глобалізаційних тенденцій. Перспективними напрямками подальших досліджень демократичного транзиту є не тільки аналіз минулого практичного досвіду країн, що знаходяться на етапі трансформації політичного режиму, але і футуристичний погляд на розвиток і якісну зміну самого демократичного політичного режиму. В цьому сенсі немає єдиного зразкового політичного режиму, який мав би однакові якості, прийнятні для кожної країни. Треба враховувати і культурний, і національний, і соціальний аспект в кожній окремо взятій державі. Політична практика привносить докази того, що для успішного розвитку держави більш прийнятним є так звані гібридні режими, які поєднують у собі сутнісні риси і авторитарних, і демократичних політичних режимів. Подальша розробка класифікації політичних режимів в країнах демократичного транзиту дозволить виявити особливості цього процесу в країнах з різним політичним минулим. Крім того, дослідження демократичного транзиту дозволить оцінювати політичний курс з позиції ефективності діяльності владного апарату і розробити рекомендації по підвищенню цієї ефективності. Подальший аналіз процесу трансформації політичних режимів надасть можливість виявити нові критерії в оцінці

цього явища і включити можливість прогнозу політичного розвитку держав. Узагальнення досвіду минулого і майбутній прогноз повинні враховувати полівекторність розвитку сучасних держав, мозаїчність соціальної структури та аспект ситуативності при прийнятті політичних рішень. Тому майбутнє транзитології, на думку автора, сприймається у подальшому розширенні критеріїв аналізу цього явища з врахуванням глобальних тенденцій розвитку сучасних держав. Політологічна оцінка демократичного транзиту є необхідною для вироблення теоретичної бази стратегії стійкого, вдалого політичного і економічного курсу, запобіганню внутрішнього соціального і культурного розколу, і для отримання державою достойного місця в глобальному світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белл Д. Эпоха разобщенности: [размышления о мире XXI века] / Даниел Белл, Владислав Иноземцев. — М.: Журн. „Свободная мысль”: Центр исслед. постиндустр. о-ва, 2007. — 303 с.
2. Бек У. Общество риска : На пути к другому модерну. / У.Бек; [пер. с нем. В.Седельника, Н.Федоровой]; Ред. Л.Павлова — М.: Прогресс-Традиция, 2000 — 381 с.
3. Воронов І.О. Демократичний транзит: політико-владні трансформації. / І.О. Воронов. — К.: Генеза, 2006. — 230 с.
4. Воронов І.О. Демократичний транзит: людський вимір політики / І.О. Воронов. — К.: Генеза, 2006.— 327 с.
5. Зидентоп Л. Демократия в Европе / Л.Зидентоп; [Пер с англ.], под ред. В.Л.Иноземцева, Центр исслед. постиндустр. о-ва, Журн. „Свободная Мысль”. — М.: Логос, 2001. — 310 с.
6. Пшеворский А. Демократия и рынок. Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке / А.Пшеворский. — М., 2000. — 273 с.
7. Тоффлер Е. Третья хвиля / Е. Тоффлер; [Пер. з англ. А.Євси; За ред. В.Шовкуна] — К.: Всесвіт, 2000. — 475 с.
8. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К.Ясперс; [Пер. с нем. М.И.Левиной; Вступ. ст. П.П.Гайденоко; Сост.: М.И.Левиной, П.П.Гайденоко] — 2-е изд. — М.: Республика, 1994. — 527 с.
9. Авторитаризм и демократия в развивающихся странах / [Хорос В.Г., Мирский Г.И., Майданик К.Л. и др.]; РАН. Ин-т мировой экономики и междунар. отношений. — М.: Наука, 1996. — 336 с.
10. Политические институты на рубеже тысячелетий : XX в. — XXI в. / [Борисюк В.И., Вайнштейн Г.И., Городецкая И.Е. и др.; Отв. ред. К.Г.Холодковский] — Дубна: Феникс+, 2001. — 478 с.
11. Демократия: универсальные ценности и многообразие исторического опыта // Полис. — 2008. — №5. — С. 55–74.
12. Карл Т.Л. Демократизация: концепты, постулаты, гипотезы / Т.Л.Карл, Ф.Шмиттер // Полис. — 2004. — №4. — С. 6–27.
13. Лапкин В.В. Модернизация, глобализация, идентичность. Общие проблемы и российские особенности / В.В. Лапкин // Полис. — 2008. — №3. — С. 50–59.
14. Мельвиль А.Ю. Опыт теоретико-методологического синтеза структурного и процедурного подходов к демократическим транзитам / А.Ю. Мельвиль // Полис. — 1998. — №2. — С. 6–38.
15. Пшизова С.Н. Демократия и политический рынок в сравнительной перспективе (II) / С.Н. Пшизова // Полис. — 2000. — №3. — С. 6–17.
16. Филипп К. Шмиттер. Будущее демократии: можно ли рассматривать ее через призму масштаба / Филипп К. Шмиттер // Логос. — 2004. — С. 137–155.

Небрат К.Ю.

ДЕМОКРАТИЧЕСКИЙ ТРАНЗИТ КАК ОБЪЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ ПОЛИТОЛОГИИ

В статье исследуются общие черты и закономерности прохождения процесса демократического транзита. Выделяются основные критерии для анализа этого процесса современной политологией. Определяются модели, формы, направления, пути становления демократического политического режима. Выявляются особенности

легитимации демократического политического режима в обществах транзитивного типа.

Ключевые слова: демократический транзит, критерии анализа демократического транзита, демократизация, консолидация демократии, авторитарный политический режим, демократический политический режим, трансформация политических режимов, легитимация, легитимность.